

ÁRKOSSY ISTVÁN Vasari, 1550

Nem közömbös a lélekkel beoltott mű sorsában, hogy hol és miként éli majdan le véges napjait, ha már mindenáron világra kellett jönnie a Gutenberg-galaxis fénylő, vagy fakó parányi csillagaként a megszámlálhatatlanok parttalan sokaságában. Így rábukkanhatunk olyan kötetekre, amelyek alighanem örökös mozdulatlanságra ítéltetnek tékák szüette tárlóiban az idő bársonyporával takartan, míg mások, a kitartó szolgálat útvesztőiben bolyongva öltének magukra egyre inkább elszürkülő patinát. Mindemellett léteznek olyan kiválasztottak is, amelyeket nem pusztán egyetlen életfonállal áldott meg a sors, s hogy a lélekvándorlás mítosza is öngazolást nyerjen, újra és újra megszületnek az évtizedek, évszázadok során, mert vélhetően valami olyasféle erény birtokába jutottak, amely, úgy tűnik, valóban csodálatra méltó, s a jövőre vonatkoztatva is időtálló értéket képvisel. Márpedig ha egy mű a csaknem fél évezredes létében immár sokadik reneszánszát éri meg, minden jel szerint jó csillagzat alatt jött a világra, eszerint bizonyosan rendelkezik is az említett érdemekkel. Az alábbiakban épphogy egy efféle kiadványról ejtenék szót, olyanról, amely többéletű, amely könyvtáram polcáról gyakorta kézbe kívánkozni; mi több, nyűtt borítójával addig képes szuggerálni, mígnem a fixírozásnak végül engedek, így időnként akár még utazásaimra is elkísér.

Az idézett kötet szerzője Giorgio Vasari, aki az itáliai reneszánsz zenitjén, 1511-ben született a festői Arezzóban, és aki – a „Rinascita” kifejezést elsőként röppentvén fel Toszkána azúrkék egére – akaratán kívül, mondhatni, korának „keresztatyja” lett. Manapság elsősorban kiváló építészként, manierista festőként és művészeti íróként idézzük alakját, aki utóbbi vonásának köszönhetően vált igazán népszerűvé. Giorgio már akkor tisztában volt tetteinek nem mindennapi jelentőségével, amikor csaknem negyvenévesen, 1550-ben (majd bővített változatában 1568-ban) megjelentette *A legkiválóbb festők, szobrászok és építésszek élete* című (az akkori rövidített szóhasználat szerint: *Viták*) háromkötetes opusának mintegy másfél száz művész-életutat csokorba gyűjtő, tekintélyes, ezeroldalas kiadványát. Világos szándéka volt, hogy kitartó munkája során korszakos mű szülessen, hisz

mindaddig csupán elszórtan, a teljesség különösebb igénye nélkül láttak napvilágot némileg hasonló rendeltetésű írások, de még azokat is többnyire az események rögzítése céljából, semmint az említésre méltó műalkotások hiteles számbavételének és leírásának írói szándékával vetették papírra.

Vasari, törekvő személyiség lévén, kezdetektől fogva a fátum bűvös mosolyára áhítozott. Az érvényesülést, rafinált érzékkel, Firenze és Róma művelt szféráiban vélte megtalálni, főként a Medici család humanista szellemet árasztó palotáinak pompás reneszánsz boltívei alatt, vagy az „isten Raffaello” freskóinak bűvkörében, a Pápa körül sündörgő bíborosok vörösökkel játszadozó brokátvilágában. Széles műveltsége valószínűsíti a feltételezést, hogy a siker céljából bizonyára alaposan magáévá tette Baldassare Castiglione *Az udvari ember* címet viselő, 1528-ban megjelent, tanulságos elmélkedéseit, amely a kor eszményi tulajdonságaival felruházott világi emberének erkölcsi példatáraként tartható számon; vagy akár Machiavelli fejtegetéseit a verejtékes áldozatokkal kivívott hatalom „mindenáron” történő megtartásának különféle módozatairól, *A fejedelem* 1532-es kiadásában. Érvényesülésének elvitathatatlan sikerét bizonyítja, hogy termékeny életén át lankadatlanul ostromolták oltárkép-, freskó-, valamint portré-megrendelésekkel, miközben a magas igény szintű Michelangelo-kori Firenze városának is megbecsült építészévé vált. Az Uffizi impozáns épületegyüttesének megalkotása, a Palazzo Vecchiót a Pitti palotával összekötő Corridoro Vasariano kivitelezése, a római Cancellaria dekorálásának karakterformáló munkálatai, de a Medici családot ábrázoló freskósorozata is, valamint egyéb, többnyire a „kiválasztottak” részéről érkező megrendelések mind remek bizonyítékai a presztízs-körök számára gyümölcsötteremtő, értékteremtő munkásságának.

Ám elméjét mindeközben szüntelenül a *Viták* megírása foglalkoztatta. Tevékenységét némileg megkönnyítette, hogy maga is elsősorban festő volt, akinek napi ismeretségi köréből került ki a kor firenzei művészeinek színe-java. Nyakába vette Toszkána, Umbria, Lombardia ciprusok közt bújócskázó ösvényeit, hogy a távoli régiók művészeti hagyatékát a még fellelhető élő tanúk, netán emlékezők közvetítésével megismerje, szorgosan jegyzetelje. És noha az utazásai során megismert Pietro Aretino velencei költő és Francesco Salviati kiváló római manierista festő barátsága büszkeséggel töltötte el, és a már eltávozott Raffaelóról,

vagy a továbbra is töretlenül munkálkodó Tizianóról mindig a legnagyobb lelkesedés hangján vélekedett, az összes csodálat hevülete együtt sem mérhető ahhoz az euforikus tisztelethez, amely baráti kapcsolata révén is a kor legnagyobbjához, az általa bálványként tisztelt Michelangelo lényéhez és annak utolérhetetlenek titulált szellemi nagyságához fűzte. Így a kötetben egymást követő életutak sorában (Cimabuetól Giottón át az építész Jacopo Sansovinóig) sem terjedelmében, sem dokumentum-értékében egyetlen írás sem mérhető a héroszi magasságokba emelt eszményképről szóló tanulmányához. És noha Vasari mesterkéltége olykor mosolyfakasztó, őszinte kinyilatkozásainak rakoncátlan cirkalmi, bevallom, igen kedvemre valók. Mondataiban a művészet iránti túlradó elfogultság adja a textus igazi borsát, jelző-halmazai pedig akként virítanak, mint palettájára könnyeden feldobott színeinek választékul felkínálkozó, gazdag sorozata. Az alábbi, Michelangelóról szóló idézetben nemcsak túlsúfolt kép-komponálási módszereire emlékeztető, fennen ívelő mesélőkedve, hanem Firenze humanista értékei iránti mély elkötelezettsége is világosan kiolvasható. Meg az, hogy az Arno-parti műteremtés hűvösebb fogantatású, lineáris jellegét mindenkor a lagúnák gyöngyének túlfűtött kolorizmusa fölé helyezte. Meggyőződése volt, hogy Velence ábrándosan vibráló tükörképe elhomályosul imádott városának töretlen ragyogásában.

(...) Közben az Egek Jóságos Kormányzója kegyesen a földre fordította tekintetét, s látva a temérdek hiábavaló erőfeszítést, lelkes, de terméketlen igyekezetet és az emberek elbizakodott felfogását, ami sokkal messzebb van az igazságtól, mint a sötétség a világosságtól, elhatározta, hogy megszabadít bennünket a súlyos tévelygéstől, s egy olyan szellemet küld a földre, aki minden művészetre és minden mesterségre egyaránt alkalmas, s aki akár rajzolásról, körvonalazásról, árnyalásról vagy derítésről van szó, egymaga képes bemutatni, milyen is a tökéletes képzőművészet, plasztikussá tudja tenni festményeit, szobrászi alkotásai biztos tudásról árulkodnak, és kényelmes, biztonságos, egészséges, derűs, arányos és gazdagon díszített épületet emel. (...) Az Úr látta, hogy az effajta mesterségekben és rendkívüli művészetekben, vagyis a festészetben, a szobrászatban és az építészetben a toszkán tehetségek mindig megelőzték és felülmúlták pályatársaikat, ugyanis sokkal odaadóbban vállalták a művészetekkel járó fáradtságot és munkát, mint Itália bármely más vidékének lakói, ezért úgy határo-

zott, hogy Firenzét jelöli ki a jövővény hazájának, mivel ez minden város közül a legméltóbb rá, s ily módon egyik polgára révén Firenzét minden művészetben méltán a legmagasabb tökélyre emelte” (Zsámboki Zoltán fordítása).

Persze megeshet, hogy egy efféle életrajz-összeállítás – ami még a szerző elképzelései szerint sem a regényesség szándékával, hanem annál inkább az opusok dokumentálásának igényével jött világra – a tények száraz halmazát sejteti... És ez részben igaz is. Ennek dacára mégis az ő betűöltései nyomán vált követhetővé a nem méltatlanul felbecsült kor műremekeinek megszületése, sorsa; amit az akkurátus számvevő hajdanvolt útjai során fogadószobák díszeként, vagy festőállványokon, a műteremtés alakuló pillanatai közepette vehetett szemügyre, és amelyek azóta – nota bene! – a világ múzeumainak üvegpáncéllal óvott, ajnározott kincsei közé emelkedtek.

Hogy mi végett vallok mégis megkülönböztetett vonzalomról e kiadvány iránt? Ennek az a magyarázata, hogy Giottótól Pierro della Francescán, Bellinin vagy Donatellón át Michelangelóig a művészet héroszainak effajta parádés koszorújával szembesülni – már pusztán a szavak és mondatok szövevényén keresztül is – számomra magasztos pillanatokat jelent. Ezt tetézi, hogy az írások egy olyan kortárs lúdtollából valók, akit az éra sok kiválóságával a személyes ismeretség élő köteléke is szorosan egybefűzött.

Csakhogy a múzsák olykor hektikusak és igencsak kiismerhetetlenek. Így a sors fintora, hogy Vasari minden érvényesülése ellenére sem tartozott korának legkiemelkedőbb festői közé, miután jobban értett a „disegno” és a „pittura” elméleti kérdéseikhez, mint azok gyakorlatához. Bár Raffaellót csodálta, mégis a kolorizmusban nyilvánultak meg legfőbb fogyatékosai, amihez – a „manír” alkalmazása közepette – olykor anatómiai ismeretek hiányossága is társult. Alakos képei többnyire a mindenkori korrekt „megfelelés” kényszerének ízével busásan telítettek. Bánkódott, hogy Michelangelo aurájának kihunyásával a „Rinascita” fenséges korszaka, a „maniera perfetta” tündöklő napjai leáldoztak; és, fájdalmasan bár, de azt is felismerte, hogy ő maga egy megbicsaklott, az ismeretlenség homálya felé tapogatózó eklektikus stílus-korszaknak, a manierizmusnak lett egyik képviselője.

Azonban, a *Viták* köszöntőüjébe fonva, mégiscsak megfogalmazta számunkra egy tüneményes párszáz év művészeti ikonográfiáját.

És Ő ezzel is halhatatlan maradt.